

Teologie stvoření v druhé knize Husova *Komentáře Sentencí*

Eduard Krumpolc

Katolický církevní historik, který se v poslední době nejintenzivněji zabýval husovskou problematikou, benediktin belgického původu Paul de Vooght (1900–1983), zastává ve svém díle *L'hérésie de Jean Huss*¹ názor, že Mistr Jan Hus byl standardním scholastickým katolickým teologem, přičemž jeho myšlení odpovídá době, kdy působil, tedy přelomu 14. a 15. století, ovšem s výjimkou nauky o církvi, kterou definoval mylně jako společenství předurčených ke spáse.² Cílem tohoto příspěvku je ověřit tento de Vooghtův soud na poli teologie stvoření viditelného světa, jíž se belgický benediktin ve svém díle nezabývá.

Dále je třeba zmínit, že historik a profesor Karlovy univerzity Vlastimil Kybal (1880–1958)³ ve svém trojdílném spise *Mistr Jan Hus, život a učení* pojednává o tomto tématu pouze na několika stránkách, a to čistě popisným způsobem.⁴ O jiných autorech, kteří by se danému tématu věnovali, nevíme. Jde tedy zřejmě o námět, který potřebuje nové zpracování.

V následujícím textu se chceme o takové zpracování pokusit, a to zejména na základě Husova *Komentáře Sentencí* Petra Lombardského. Čtyři knihy *Sentencí* Petra Lombardského⁵ představovaly ve své době základní materiál pro studium teologie. Sepsání vlastního komentáře k tomuto dílu bylo jednou z podmínek, která se vyžadovala k získání titulu mistra na teologické fakultě.⁶ Tak tomu bylo i v případě našeho autora, který se

¹ P. DE VOOGHT, *L'hérésie de Jean Huss*, I–II, 2. ed., Louvain: Bibliothèque de L'Université Louvain, 1975.

² DE VOOGHT, *L'hérésie de Jean Huss*, I, s. 67.

³ SROV. J. HRDLIČKA, *Hus a husitství v díle Vlastimila Kybala*, Pontes Pragenses 10, Brno: L. Marek, 1999.

⁴ V. KYBAL, *Mistr Jan Hus, život a učení*, III. díl, Praha: Jan Laichter, 1931, s. 74–92.

⁵ M. PETR LOMBARDSKÝ, *Sententiae in IV libris distinctae*, I,1: *Prologomena*, Grottaferrata: Col. S. Bonaventurae, 1971; *Sententiae in IV libris distinctae*, I,2: *Liber I et II*, Grottaferrata: Col. S. Bonaventurae, 1971; *Sententiae in IV libris distinctae*, II: *Liber III et IV*, Grottaferrata: Col. S. Bonaventurae, 1981.

⁶ SROV. S. SOUSEDÍK, *Učení o eucharistii v díle M. Jana Husa*, Praha: Vyšehrad, 1998, s. 14.

této práci věnoval jako bakalář teologie v letech 1407–1409.⁷ Tematikou teologie stvoření se Jan Hus zabýval ve svém *Komentáři* první poloviny druhé knihy *Sentencií*. V našem pojednání se zaměříme se pouze na problematiku stvoření viditelného světa a prvních lidí v jejich původním stavu před pádem do prvotního hříchu.⁸ Pro úplnost dodáváme, že náš autor se zabýval nejprve stvořením světa andělů a posléze též otázkou, jak došlo k prvotnímu hříchu a jaké to mělo pro lidstvo následky. Tyto záležitosti však ponecháme stranou, neboť tím by rozsah našeho pojednání enormně narostl.

1. POČÁTEK STVOŘENÍ

Stvoření viditelného světa je probíráno ve 12. distinkci *Sentencií*. Vychází se přitom z textu Písma, kde je řečeno: „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi (Gn 1,1).“ Nebem se rozumí svět andělů, zemí náš viditelný svět. Podle tehdejších dobových představ se předpokládá, že viditelný svět je složen ze čtyř prvků, tj. země, vody, vzduchu a ohně, které jsou v prvním okamžiku stvoření spolu promísены v beztvaré první látce a teprve v dalším průběhu stvoření (v jednotlivých stvořitelských dnech) nabývají zvláštních tvarů. Přitom první látka je stvořena „z ničeho“, což znamená, že Bůh dává při stvoření této první látce vznik, a nepotřebuje tedy k svému dílu žádnou dříve existující látku. Náš autor uzavírá svůj komentář k této distinkci tvrzením, že „látka první ve vytvořování věcí tělesných byla vytvořena jediné prvním působitelem“ (t. j. Bohem).

To jest patno – byla vytvořena, protože stvořena z ničeho, a ne přírodou, která předpokládá něco, z čeho by vytvořovala, ani uměním, které předpokládá něco, v čem by utvořilo nějakou formu...⁹

⁷ O zpřístupnění Husova *Komentáře Sentencií* se zasloužil na počátku 20. století Václav Flajšhans. Srov. *Spisy M. J. Husi: Super IV. Sententiarum, I* (úvod a kniha I), Praha: Nákl. Jar. Bursíka, 1904; *Spisy M. J. Husi: Super IV. Sententiarum, II* (kniha II a III), Praha: Nákl. Jos. Vilímka, 1905; *Spisy M. J. Husi: Super IV. Sententiarum, III* (kniha IV a závěr), Praha: Nákl. Jos. Vilímka, 1906. V našem pojednání budeme z Husova *Komentáře* citovat vždy podle příslušné knihy *Sentencií*, dané distinkce a odstavce.

⁸ O této problematice se pojednává v distinkcích 12–20 druhé knihy *Sentencií*.

⁹ M. Jan Hus, *Super IV Sententiarum*, II, d. 12, 3.

2. STVOŘENÍ SVĚTLA

Rozlišení stvořené látky v jednotlivé výtvořiny se odehrálo podle Geneze v šesti stvořitelských dnech. Prvého dne stvořil Bůh světlo. V komentáři k následující distinkci řeší náš autor otázku povahy stvořeného světla. V prvním odstavci vypočítává různé názory na tuto otázku, které jsou uvedeny Lombardových *Sentencích*, avšak dále je nerozebírá. Místo toho se ve třetím odstavci zaměřuje na otázku, zda světlo je podstata.

I zde uvádí Hus různé názory na tuto záležitost, zvažuje důvody pro a proti nim, přičemž nakonec dochází k závěru, že stvořené světlo nemůže být podstatou, poněvadž je vlastností (jakostí) svítícího tělesa, které světlo vydává.¹⁰

Ve výkladu čtvrtého odstavce téže distinkce se náš autor zabývá otázkou, zdali říci jest toliko hlas z úst vydati. Zdálo by se, že ano, ale toto platí u člověka, avšak nikoli u Boha. U Boha „říci“ znamená někdy věčný úkon bez ohledu na stvoření, „a oním způsobem Syn Boží jest Slovo nebo rčení Otce věčně uvnitř“.¹¹

3. STVOŘENÍ NEBE A ROZDĚLENÍ VOD

Podle Geneze stvořil Bůh nebeskou klenbu a oddělil vody pod klenbou od vod nad klenbou druhého dne stvoření. Otázkami spojenými s tímto stvořitelským úkonem se zabývá Petr Lombardský v distinkci 14. Náš autor k tomu poznamenává, že v této distinkci zdaleka nejsou vyčerpány všechny otázky, které s tímto stvořitelským úkonem souvisí. Nastoluje proto i další problémy, které v *Sentencích* nejsou zmíněny.¹²

Nejprve se Jan Hus zabývá otázkou, jaké povahy je nebeská klenba. Zde se přiklání k názoru, že nebe je látkové, ježto je stvořené. O povaze látky nebe existují různé názory, přičemž autor *Sentencí* tvrdí, že jeho látkou je voda, Augustin považuje za látku nebe oheň. Náš autor ponechává tuto otázku otevřenou, podotýká však, že je třeba v souladu s Písmem uznat, že nebe je hmotné.¹³

¹⁰ Srov. M. Jan Hus, *Super IV Sententiarum*, II, d. 13, 3.

¹¹ Srov. tamtéž, II, d. 13, 4.

¹² Srov. tamtéž, II, d. 14, 5–8.

¹³ Srov. tamtéž, II, d. 14, 3.

Pokud jde o povahu vod nad nebesy, uvádí betlémský kazatel různé domněnky, mezi nimiž není schopen rozhodnout, která je pravdivá: podle Origena či Augustina jde o rozumné bytosti, podle Ambrože se těmito vodami rozumí Duch svatý, podle Janovy Apokalypsy (srov. Zj 17,15) se tím rozumí mnohé národy. Text Gn 1,6 však naznačuje spíše oddělení jedné části vod od druhé části, a proto se nejvíce oduševňování těchto vod jako správný výklad.¹⁴

Další otázky, které náš autor ve výkladu této distinkce nastoluje, jsou:

Zdali je nebe podoby kulovité?
Zdali se nebe pohybuje?
Kolik je nebes?
Zdali nebeská tělesa jsou oduševnělá?

Tyto otázky nám dnes připadají naivní, ale ve středověku panovala kolem nich celá řada různých domněnek a sporů. Betlémský kazatel některé z dobových názorů uvádí, ale není schopen mezi nimi s jistotou rozhodnout. V otázce počtu nebes se přidržuje názoru Rabana Maura, že nebes je celkem sedm, přičemž třetí nebe odshora je hvězdné a pod ním se nacházejí planety. Celou pasáž uzavírá konstatováním, že názory na dané otázky se mezi filozofy i teology různí a že je třeba svěřit tyto záležitosti Bohu.¹⁵

4. SHROMÁŽDĚNÍ VOD V MOŘI A STVOŘENÍ ROSTLINSTVA NA SOUŠI

Do třetího dne stvoření je vloženo shromáždění vod v moři, vytvoření suché země a stvoření rostlin. Tyto otázky jsou řešeny rovněž v 14. distinkci *Sentencií*.¹⁶ Náš autor však je ponechává ve svém komentáři bez povšimnutí, jako by je zcela přehlédl, nebo ho blíže nezaujaly. Z toho je patrné, že zřejmě psal svůj *Komentář Sentencií* ve spěchu a vynechával otázky, které ho příliš nezajímaly.

¹⁴ Srov. M. Jan Hus, *Super IV Sententiarum*, II, d. 14, 4.

¹⁵ Srov. tamtéž, II, d. 14, 8; srov. též C. V. POSPÍŠIL, „I punti di contatto tra la teologia della creazione et la cosmologia nell'opera bonaventuriana,“ *Acta Universitatis Palacianae Olomucensis, Theologica Olomucensis* 10 (2010): 19–34. Bonaventura hovoří o 10 nebesích. Propojuje takto ptolemaiovskou vizi 7 nebí s židovským obrazem světa, kde máme 3 nebe. Hus tedy zastával v zásadě ptolemaiovský obraz světa.

¹⁶ Srov. M. Petr LOMBARDSKÝ, *Sententiae in IV libris distinctae*, II, d. 14, cap. 7–9.

5. STVOŘENÍ NEBESKÝCH TĚLES

V Gn 1,14–19 je popisováno stvoření Slunce, Měsíce a hvězd na nebeské klenbě, přičemž tato nebeská tělesa mají osvětlovat zemi a zároveň oddělovat den od noci, a tím odměřovat čas. V *Sentencích* jsou příslušné otázky probírány rovněž ve 14. distinkci, a to v kapitolách 10 a 11. Náš autor se pouze letmo zmiňuje ve svém *Komentáři* o tom, že souhvězdí ohraničují také čtvero ročních období, což není připomenuto v textu Písma, ale podrobněji se touto problematikou nezabývá, patrně ho příliš nezaujala.¹⁷

6. STVOŘENÍ RYB A PTÁKŮ

O stvoření vodních živočichů ve vodách a okřídlených létavců pod nebeskou klenbou se hovoří v Gn 1,20–22. V Lombardových *Sentencích* je tato záležitost zmíněna v distinkci 15, kap. 1. Náš autor se k ní vyjadřuje ve svém *Komentáři* k této distinkci.¹⁸ Zamýšlí se nad otázkou, zda vše létající a vše lezoucí je vytvářeno hlavně z vody. To se zdá pravděpodobné u vodních živočichů, ne však u ptáků, kteří se živí plody země a létají ve vzduchu.¹⁹ Avšak Mistr Lombard praví, že všichni tito tvorové jsou utvořeni z téže látky, to je z vody.²⁰ K tomu ale náš autor poznamenává s odkazem na Augustinovu 3. knihu výkladu ke Genezi, že ne všichni vodní živočichové a létavci byli utvořeni z vody, ale také ze země, protože někteří mají více látky ze země podle svého vzhledu, jiní méně. A nakonec všichni tíhnou k zemi, na které odpočívají a z níž se živí.²¹

7. STVOŘENÍ OSTATNÍCH ŽIVOČICHŮ

Písmo svaté klade stvoření ostatních živočichů do šestého dne stvoření (srov. Gn 1,24–25). Mistr Lombard pojednává o této záležitosti ve

¹⁷ Srov. M. Jan Hus, *Super IV Sententiarum*, II, d. 14, 1.

¹⁸ Srov. tamtéž, II, d. 15, 1 a 3.

¹⁹ Srov. tamtéž, II, d. 15, 3.

²⁰ Srov. M. Petr LOMBARDSKÝ, *Sententiae in IV libris distinctae*, II, d. 15, cap. 1.

²¹ Srov. M. Jan Hus, *Super IV Sententiarum*, II, d. 15, 3.

svých *Sentenciích* v distinkci 15.²² Zde nastoluje zajímavé otázky, např. zda jedovatá zvířata byla stvořena teprve po prvním hříchu, nebo zda před prvním hříchem byla neškodná a stala se škodlivými teprve po něm. Jiná taková otázka je, zda drobní živočichové, kteří se živí mršinami zvířat, byli stvořeni hned na počátku, nebo se vylíhli teprve z mršin. Náš autor však ponechává ve svém *Komentáři* zmíněné problémy bez povšimnutí. Místo toho se spíše zabývá problémem, z jakých živlů byli živočichové stvořeni. Dochází k závěru, že ze všech čtyř živlů, tedy z vody, země, vzduchu a ohně, přičemž voda a země jsou živly trpné, které v nich převládají, zatímco vzduch a oheň jsou živly činné, které se projevují v jejich činnosti.²³

Další otázka, která zaujala našeho autora, je účel stvoření věcí. Ptá se, zda jsou všechny věci stvořeny pro člověka. Po zvážení důvodů pro a proti dochází k závěru, že opravdu všechny věci jsou stvořeny pro člověka, a to ze čtyř příčin:

k důkazu člověkovy vlády nad tvorstvem,
k ozdobě jeho obydlí,
k cvičení smyslu člověka, aby v nich nalézal moudrost,
k podněcování jeho touhy po Bohu, když vidí, jak nižší tvorové poslouchají Boha i člověka.

Po prvním hříchu však jsou krotká zvířata čtvrtým způsobem člověku užitečná, totiž:

některá mu slouží za pokrm (např. krávy, svině a ostatní taková),
jiná mu poskytují oděv (např. ovce),
jiná ho poslouchají a slouží mu (např. koně, osli),
jiná mu působí potěšení (např. zpívaví ptáci).

S odkazem na sv. Augustina (3. kniha výkladu ke Genezi) uvádí náš autor, že i škodlivá zvířata ve skutečnosti člověku prospívají, a to čtvrtým způsobem:

buď za trest člověku ubližují,
nebo jej spasitelně týrají,
nebo jej užitečně zkoušejí,
nebo jej neznalého učí.

²² Srov. M. Petr LOMBARDSKÝ, *Sententiae in IV libris distinctae*, II, d. 15, cap. 2, 3, 4.

²³ Srov. M. Jan Hus, *Super IV Sententiarum*, II, d. 15, 3.

Náš autor z toho uzavírá, že taková zvířata jsou vlastně poslové Boží, určení člověku k trestu pokání, nebo k napominání, aby člověk nezapomínal na budoucí slávu i na věčný trest pro nekající hříšníky.²⁴

V *Sentencích* Petra Lombardského jsou v distinkci 15 připojeny ještě další otázky, totiž:²⁵

proč byl člověk stvořen až jako poslední ze všech tvorů,
zda bylo vše Bohem stvořeno naráz, či postupně v průběhu času,
jak je třeba rozumět výroku Písma: „Sedmého dne dokončil Bůh své dílo, které
konal. [...] A Bůh požehnal a posvětil sedmý den.“

Jan Hus však tyto otázky ve svém *Komentáři* nezmiňuje, patrně ho nezauly.

8. STVOŘENÍ ČLOVĚKA

Místo toho obrací náš autor pozornost čtenářů svého díla k teologicky daleko důležitější otázce, kterou je stvoření člověka. Touto problematikou se zabývá podrobně ve svém výkladu k distinkcím 16–20, tedy v celé zbývající části svého *Komentáře Sentencí* věnované tématu stvoření, kterou jsme si vybrali za předmět našeho pojednání. Pro lepší přehlednost tohoto tématu se nám jeví účelným rozdělit pojednání o stvoření člověka na více podkapitol, jež budou zaměřeny na jednotlivé dílčí otázky, kterým věnuje náš autor zvláštní pozornost.

8.1 Účel stvoření člověka

Petr Lombardský se zabývá v 16. distinkci *Sentencí* otázkou účelu stvoření člověka. Nejprve rozebírá výrok Boží: „Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby (Gn 1,26).“ Jan Hus poznamenává, že plurál tohoto výroku vyjadřuje skutečnost, že stvoření člověka je dílem celé Boží Trojice, všech tří božských osob, jejichž rovnost se ukazuje ve výrazu „aby byl naším obrazem“.²⁶

²⁴ Srov. M. Jan Hus, *Super IV Sententiarum*, II, d. 15, 4.

²⁵ Srov. M. Petr LOMBARDSKÝ, *Sententiae in IV libris distinctae*, II, d. 15, cap. 5–10.

²⁶ Srov. M. Jan Hus, *Super IV Sententiarum*, II, d. 16, 3.

Náš autor odmítá názor, že obrazem Boha Otce je Syn a podobou Duch svatý, a naopak uzavírá, že „v člověku samém jest třeba hledat obraz a podobu Boží“.²⁷ Český reformátor dokazuje, že jedině rozumný tvor je učiněn k obrazu a podobě Boží, neboť pouze on může chápat a chtít nejvyšší dobro, a proto pouze on je schopen požívat nejvyšší blaženosti, která povstává z jasného rozumového patření a volního milování nejvyššího dobra.²⁸

Obrazem Boží Trojice v člověku není tělo, nýbrž rozumem a vůlí obdařená duše. Zde se Jan Hus přidržuje psychologického modelu Boží Trojice, jak jej podává sv. Augustin ve své 4. knize *O Trojici*: paměť je obrazem Boha Otce, intelekt odkazuje na Syna a vůle na Ducha svatého.

Jako Otec je dle své vlastnosti mocný, Syn moudrý a Duch svatý dobrotivý nebo dobrovolný, tak duše rozumná jest mocná protiviti se hříchu, jest moudrá poznáváti dobré a jest dobrovolná, aby volila dobro a povrhovala zlem. Jest-li totiž takto připravena, pak beze vší pochyby nese obraz a podobnost Trojice.²⁹

Sv. Augustin připomíná, že rozumný tvor dříve jest obrazem Boha než jeho podobou, neboť hříchem ztrácí podobnost s Bohem, i když zůstává nadále obrazem Božím, ale znetvořeným.³⁰

Rozlišuje se totiž trojí obraz:

obraz stvoření spočívající v pouhých přirozených mohutnostech (srov. Gn 1,26);
obraz podobnosti, jenž záleží v přirozených mohutnostech utvářených nabytými vědomostmi a ctnostmi (srov. 1 Kor 15,49: „Jako neseme obraz...“);
obraz znovustvoření, který záleží v týchž mohutnostech utvářených dary milosti (srov. 2 Kor 3,18: „Neboť my s tváří odkrytou...“).

A proto jsou svatí podobní Bohu, zatímco zlí, nemající Boha, jsou mu velmi nepodobní, a přece jsou obrazem Božím.³¹

Dále si náš autor klade otázku, zda obraz Trojice je spíše v andělu než v člověku a zda je spíše v muži než v ženě. Zde se betlémský kazatel přidržuje nauky sv. Tomáše Akvinského, který říká, že anděl je více obrazem Božím, protože je vyšší mírou obdařen rozumem než člověk.

²⁷ M. Jan Hus, *Super IV Sententiarum*, II, d. 16, 3.

²⁸ Srov. tamtéž, II, d. 16, 4.

²⁹ Tamtéž, II, d. 16, 4.

³⁰ Srov. tamtéž, II, d. 16, 4.

³¹ Srov. tamtéž, II, d. 16, 4.

A podobně muž je více obrazem Božím než žena, neboť muž je hlava ženy a není muž pro ženu, nýbrž žena pro muže. Proto se praví v Písmu: „Muž je obraz a sláva Boží“ (1 Kor 11,7). Náš autor uzavírá nastolenou otázku tvrzením, že „obraz Boží je ve všech rozumných stvořeních, jako v člověku, andělu a ďáblu; ale obraz znovustvoření jediné v lidech spravedlivých, a obraz oslavení toliko v blažených ve vlasti, kteří jsou jaksi v obrazu jasnosti božské přetvoření.“³²

Nakonec Jan Hus dodává, že „obraz předněji záleží v části poznávací, ale podobnost v části žádostné, neboť podobnost záleží předněji v sjednocení s Bohem, jež jest skrze milost. A ježto zlí nemají milosti..., jsou Nejsvětější Trojici nepodobni, ačkoli mají v mohutnosti rozumové její obraz, avšak zločiny hanebně znetvořený.“³³

8.2 Stvoření lidské duše

V další distinkci (17.) se řeší otázky, zda byla rozumová lidská duše stvořena z podstaty Boží a zda byla stvořena v těle, či mimo tělo a teprve potom s tělem spojena. Náš autor správně rozlišuje stvoření „z“ nějaké látky a stvoření „od“ nějaké účinné příčiny a uzavírá, že duše není stvořena z podstaty Boží, nýbrž je stvořena Bohem.³⁴ Pokud jde o stvoření duše mimo tělo a její následné spojení s tělem, Jan Hus u Adama připouští tuto možnost, kterou naznačuje text Písma (srov. Gn 2,7), neboť jeho duše byla stvořena bez hříchu, pak spojena s tělem rovněž bez hříchu a tento stav bez hříchu nějaký čas trval. Avšak duše ostatních lidí jsou tvořeny v tělech, neboť mimo duši Kristovu a podle některých autorů ve zbožné víře i mimo duši Panny Marie³⁵ nejsou v žádném okamžiku bez prvotního hříchu, neboť v Adamovi jsme všichni zhřešili (srov. Řím 5,12). S odvoláním na sv. Tomáše Akvinského³⁶ náš autor dokazuje, že

³² M. Jan Hus, *Super IV Sententiarum*, II, d. 16, 5.

³³ Tamtéž, II, d. 16, 6.

³⁴ Srov. tamtéž, II, d. 17, 3.

³⁵ Víra v Mariino početí bez poskvrny prvotního hříchu nebyla ještě v Husově době všeobecná, zastávali ji jen někteří církevní učitelé, např. Duns Scotus. Příslušné dogma bylo prohlášeno Piem IX. teprve v roce 1854.

³⁶ Srov. Sv. TOMÁŠ AKVINSKÝ, *Summa theologiae*, p. I, q. 8, a. 3.

duše nemůže vzniknout jinak než stvořením, a to ve chvíli, kdy vlitím duše je oživen lidský zárodek vzniklý plozením.³⁷

V téže distinkci se v *Sentenciích* Petra Lombardského řeší ještě další otázky:³⁸

zda při stvoření si byla duše Adamova vědoma svého budoucího skutku, ať spravedlivého, či nespravedlivého,
v jakém věku byl Adam stvořen,
že byl stvořen mimo ráj a pak do ráje postaven, aby jej obdělával a střežil,
že v ráji byly různé ovocné stromy, zvláště pak strom života a strom poznání dobrého a zlého,
že Bůh dovolil Adamovi jíst ze všech stromů kromě stromu poznání dobrého a zlého, z něhož zakázal jíst pod trestem propadnutí smrti.

Náš autor sice tyto otázky vypočítává v úvodním odstavci této distinkce,³⁹ avšak v dalším textu jim nevěnuje žádnou pozornost.

8.3 Stvoření ženy a plození potomstva

V distinkci 18 se řeší otázka stvoření ženy. Podle Gn 2,21 ji Bůh stvořil z Adamova žebra, přičemž nejprve Adama uspal. Toto biblické sdělení však vyvolává otázku, zda látka Adamova žebra byla při stvoření ženy zředěna, či zmnožena, či byla přidána další látka. Zde se náš autor přiklání k názoru, že „Eva nebyla dle každé své části učiněna ze žebra,“⁴⁰ a to nikoli podle ducha, kterého Bůh nestvořil ze žebra. Boží stvořitelskou mocí však byla látka žebra tak zmnožena, aby z ní vznikla žena. Důvod, proč byla žena stvořena z Adamova žebra, je podle našeho autora čtvery:

protože Bůh to tak chtěl,
aby se tím naznačilo, že má být Adamovou družkou, nikoli paní ani služkou,
je tím naznačeno vykoupení církve, která se zrodila z krve prýšící z boku Krista visícího na kříži,
s odvoláním na sv. Tomáše Akvinského Hus uvádí, že žena má být mužovou pomocnicí, nikoli ve všem, ale v plození.⁴¹

³⁷ Srov. M. Jan Hus, *Super IV Sententiarum*, II, d. 17, 4.

³⁸ Srov. M. Petr LOMBARDSKÝ, *Sententiae in IV libris distinctae*, II, d. 17, cap. 3–7.

³⁹ Srov. M. Jan Hus, *Super IV Sententiarum*, II, d. 17, 1.

⁴⁰ Tamtéž, II, d. 18, 3.

⁴¹ Srov. tamtéž, II, d. 18, 3.

Dále se řeší otázka vztahu mezi příčinami prvopočátečními, které mají svůj původ v Bohu, a příčinami semennými, které působí plození potomstva. Příčiny semenné (přirozené) jsou prvopočáteční jen v nevlastním smyslu, neboť je do tvorů vložil Bůh, aby působily plození tvorů podobných tomu, kdo je nositelem semenných příčin. Avšak příčiny prvopočáteční ve vlastním smyslu jsou pouze ty, které pocházejí přímo od Boha.⁴² Někdy Bůh může způsobit jisté účinky i mimo působení přirozených sil, pak jde ovšem o účinky nadpřirozené, v nichž se projevuje mimořádným způsobem Boží moc, tedy zázraky.⁴³

Poslední otázkou je, zda duše potomků pocházejí od rodičů. S odvoláním na sv. Tomáše Akvinského, Aristotela, Avicenu a sv. Augustina náš autor dokazuje, že rozumné duše nemohou pocházet od rodičů, kteří spolupůsobí při plození jejich těl, ale nepředávají jim rozum ani duši, tedy duše vznikají odděleně od plození tělesného, jejich stvořitelem je sám Bůh.⁴⁴

8.4 Nesmrtelnost prvních lidí

Otázka nesmrtelnosti prvních lidí je v Písmu naznačena tím, že Bůh jim dovoluje jíst ovoce ze stromu života, ale zakazuje jíst ze stromu poznání dobrého a zlého, a to pod trestem, že propadnou smrti (srov. Gn 2,16–17). Teologové, např. Tomáš Akvinský, z toho vyvozují, že první lidé byli sice stvořeni jako smrtelní, leč nemuseli by zemřít, pokud by nepřestoupili Boží zákaz jíst ze stromu poznání a pokud by se živili ovocem ze stromu života. Tato otázka je diskutována v distinkci 19, kde náš autor ve svém *Komentáři* uvádí následující tvrzení:⁴⁵

Každý člověk je smrtelný podle těla, ale nesmrtelný podle ducha, tj. duše.

Je dvojitá smrt: smrt přirozená, tj. odloučení duše od těla, a smrt viny, tj. odloučení duše od milosti.

Člověk před prvním hříchem byl nesmrtelný díky milosti; po prvním hříchu však se stal smrtelným pro ztrátu milosti; avšak ve stavu slávy se stane nesmrtelným díky utvrzení v milosti.

⁴² Srov. M. Jan Hus, *Super IV Sententiarum*, II, d. 18, 4.

⁴³ Srov. tamtéž, II, d. 18, 5.

⁴⁴ Srov. tamtéž, II, d. 18, 6.

⁴⁵ Srov. tamtéž, II, d. 19, 3.

V dalším textu distinkce č. 19 uvádí náš autor důkazy pro nesmrtelnost duše, a to jednak přirozené s odvoláním na Aristotelovy spisy *O duši* a *Etiku* a na Augustinův spis *O svobodném úsudku*, jednak nadpřirozené s odvoláním na příslušná místa ve Starém i Novém zákoně (srov. Mdr 2,23; Mt 10,28; Lk 3,17).⁴⁶

8.5 Potomstvo prvních lidí

Ve 20. distinkci *Sentencí* se řeší otázka, jaké by bylo potomstvo prvních lidí, kdyby měli potomky ještě předtím, než zhřešili prvním hříchem. To vyvolává celou řadu dalších problémů, které jsou ovšem hypotetické, neboť k plození potomstva došlo u prvních lidí teprve po prvním hříchu a po následném vyhnání z ráje. Proto náš autor odmítá zabývat se čistě spekulativními otázkami a omezuje se ve svém *Komentáři Sentencí* jenom na otázku, zda i ve stavu nevinnosti by se plození synů a dcer dalo skrze tělesné spojení jejich rodičů. Odpověď na tuto otázku je kladná a vyplývá přímo z výroku Božího: „Plodte a množte se a naplňte zemi. (Gn 1,28).“ Právem tedy náš autor odmítá názory opačné, jako např. myšlenku sv. Řehoře Naziánského, že by i potomci prvních lidí byli rovněž stvoření přímo Bohem, a nikoli lidským plozením.⁴⁷ Jan Hus se rovněž přiklání k Augustinovu mínění, že plození ve stavu nevinnosti by se odehrávalo bez žádostivosti a násilí, neboť by nebylo poznamenáno hříchem a jeho následky.⁴⁸

ZÁVĚR

Na závěr můžeme připojit ještě několik poznámek k Husově teologii stvoření, které vyplývají z úvodu k II. knize *Komentáře Sentencí*.

Jan Hus silně zdůrazňuje trojiční aspekt stvoření. Každý tvor je jako zrcadlo, v němž se nějak odráží stopa, obraz nebo podoba Trojice. Celý svět je harmonií jednoty a rozmanitosti, což odkazuje na jednotu a tro-

⁴⁶ Srov. M. Jan Hus, *Super IV Sententiarum*, II, d. 19, 4.

⁴⁷ Srov. tamtéž, II, d. 20, 3.

⁴⁸ Srov. tamtéž, II, d. 19, 5.

jičnost Stvořitele. Svět je trojíc: svět pravzorů, svět materiální jako makrokosmos, člověk jako mikrokosmos.⁴⁹

Následuje popis světa jako žebříku o šesti stupních, po nichž vystupujeme k sedmému stupni, tedy k trojjedinému Bohu. V pozadí by mohlo být Bonaventurovo dílo *Itinerarium mentis in Deum*, které je uspořádáno právě podle tohoto schématu.⁵⁰ Je známo, že Hus Bonaventuru ve svém *Komentáři Sentencí* vícekrát citoval, převážně jako autoritu, s níž souhlasil.⁵¹

Dalším klasickým tématem je tak zvané trojí oko: oko tělesné, jímž člověk vnímá věci kolem sebe, oko mysli, jímž proniká k podstatě věcí, konečně oko kontemplace, jímž se povznáší k Bohu.⁵² Jedná se o námět, s nímž se setkáváme v díle Hugona od Sv. Viktora a dalších autorů, kteří přicházejí po něm a tuto gnozeologickou koncepci přejímají. Ve věci člověka jako obrazu Božího Hus zastává Augustinovou tezi, podle níž je člověk stvořen k obrazu Božímu pouze z duchovního hlediska, tělesně je obrazem nikoli Boha, nýbrž makrokosmu jakožto mikrokosmos. Tuto tezi přebírá náš autor od svého oblíbence Bernarda z Clairvaux.⁵³

Podle Husa existuje nejprve svět archetypů, pravzorů, podle něhož je stvořen smyslový svět. Jedná se tedy o určitou formu křesťanského platonismu, byť český mistr odkazuje relativně často na „Filosofa“, jímž je míněn Aristoteles. Zároveň Hus zastává názor, podle něhož stvoření je vyhrazeno výlučně Bohu.⁵⁴

V tomto článku jsme uvedli Husovy názory na otázky spojené se stvořením viditelného světa, tvorstva a člověka, a to ve stavu nevinnosti před prvním hříchem. Viděli jsme, že při řešení nastolených problémů spojených se stvořením Hus vždy vychází z Písma svatého, že respektuje dobově uznávané názory filosofů, jako byli Aristoteles či Avicena, že se přidržuje nauky církevních otců, zejména sv. Augustina, že se často opírá o teologii sv. Tomáše Akvinského, sv. Bonaventury, Duns Scota

⁴⁹ Srov. M. Jan Hus, *Super IV Sententiarum*, II, inceptio I, 1.

⁵⁰ Srov. C. V. POSPÍŠIL, „Bonaventura z Bagnoregia a jeho *Putování do Boha*,“ in Sv. BONAVENTURA, *Putování mysli do Boha*, úvodní studie, překlad, poznámky Ctirad V. Pospíšil, 2. vyd., Praha: Krystal, 2003, s. 10–50.

⁵¹ Srov. C. V. POSPÍŠIL – P. ČERNUŠKA, „Některé stopy Bonaventurova díla v Čechách 13.–15. století,“ in BONAVENTURA, *Breviloquium – Kompendium scholastické teologie*, Praha: Vyšehrad, 2004, s. 55–70.

⁵² Srov. M. Jan Hus, *Super IV Sententiarum*, II, inceptio I, 5.

⁵³ Srov. tamtéž, II, inceptio II, 6.

⁵⁴ Srov. tamtéž, II, inceptio II, 2–3.

a jiných významných autorit své doby. S názory Petra Lombardského uvedenými v jeho *Sentencích* vcelku souhlasí, byť některé z nich pouze eviduje a nekomentuje, jiné doplňuje svými vlastními úvahami a postřehy, které se mu jeví významné pro jeho dobu.

Z toho vidíme, že Jan Hus byl standardním katolickým teologem své doby, který v tomto pojednání nikterak nevybočuje z nauky katolické církve, ale naopak se jí zastává a rozumem ji zdůvodňuje, přičemž odmítá nesprávné názory, jež se v dějinách křesťanského myšlení vyskytly. Můžeme tedy konstatovat, že náš průzkum Husovy nauky o stvoření, jak je popsána v jeho *Komentáři Sentencí* Petra Lombardského, potvrzuje Vooghtovo hodnocení Husovy teologie, jak jsme ho uvedli na začátku této studie.

**The Theology of Creation in the Second Book of the Hus'
*Commentary on Sentences***

Keywords: Jan Hus; *Sentences* by Peter Lombardus; *Commentary on Sentences* by Hus; Theology of Creation; Catholic Theology

Abstract: The paper deals with the Jan Hus' theological *Commentary on Sentences* by Peter Lombardus concerning the theology of creation, i.e. the creation of visible world, animals and humans before original sin. It is demonstrated that the content of this commentary does not deviate from the standard Catholic theology of that time and follows the theologically relevant questions, while leaving aside those merely speculative ones. The work of creation is conceived as a result of the action of the entire Trinity, i.e. the Father acting through his Word (the Son) in the Holy Spirit.

Dr. Ing. Eduard Krumpolc, CSc., Th.D.
Katedra systematické teologie
CMTF UP
Univerzitní 22
771 11 Olomouc
krumpolc@cmtf.upol.cz